Miljö
och Finlands utvecklingssamarbete
2008

UTRIKESMINISTERIET

FOTON: MATTI NUMMELIN

Innehåll

1 Miljö och hållbar utveckling

1.1 Miljöns betydelse för utkomsten
1.2 Miljöproblemen som ett hot mot hälsan
1.3 Miljökonflikterna och naturkatastroferna ökar

2. Miljön i Finlands utvecklingssamarbete

2.1 Betoningen av miljömålen i utvecklingssamarbetet
2.2 Utvecklingsländernas nya miljöutmaningar
2.3 Utvecklingssamarbetets metoder på miljösektorn
2.4 De viktigaste internationella miljöavtalen

3. Den globala klimatförändringen

3.1 Klimatförändringen pågår redan
3.2 Klimatförändringen och utvecklingsländerna
3.3 Den internationella klimatpolitiken
Utveckling av vädertjänster i Karibien

4. Användningen av naturresurser

4.1 Naturens mångfald
Skydd av naturens mångfald i Amazonas i Peru
4.2 Skogarna
Hållbart skogsbruk i Laos
Kartering av skogsresurser i Moçambique
4.3 Landsbygden och jordbruket
Bekämpning av ökenspridning i Nordafrika och Mellanöstern
4.4 Vattentillgångarna
4.5 Haven och kusterna
Restaurering av kustmiljön efter tsunamin

5. Städernas och industrins miljöproblem

5.1 Farliga kemikalier och farligt avfall
Problemavfallscentraler till arabländerna
5.2 Industrins miljöskydd
Att minska industrins utsläpp i Egypten
5.3 Energiproduktion och -förbrukning
Ren energi till Centralamerika
Vatten ger kraft i Honduras

FOTON: MATTI NUMMELIN

Miljö och hållbar utveckling

1.

Tre oskiljaktigt sammanhängande delfaktorer i hållbar utveckling är ekonomisk utveckling, samhällsutveckling och miljöskydd.

Den storskaliga ekonomiska tillväxten är på väg att leda till att de icke-förnybara naturresurserna sinar och utnyttjas på ett naturekonomiskt ohållbart sätt, att biodiversiteten minskar, till klimatförändringar samt till att levnadsmiljön tar skada.

Ohållbara produktionsmetoder, konsumtionsmönster och levnadssätt måste läggas om i en naturekonomiskt hållbar riktning såväl i industri- som i utvecklingsländer.

Finlands utvecklingspolitiska program (2007)

1.1 Miljöns betydelse för uppehället

Det är ett livsvillkor för människornas välfärd och uppehälle i utvecklingsländerna att miljön mår bra och att naturresurserna skyddas och nyttjas på ett hållbart sätt. Utvecklingsländerna är mycket beroende av naturtillgångar och lantbruk och för majoriteten är utkomsten starkt anknuten till miljöns tillstånd. I många utvecklingsländer får människor sin utkomst från branscher som är beroende av naturresurser, såsom jord- och skogsbruk, fiske, jakt och turism. Upp till 90 procent av arbetstillfällena finns i de här branscherna.

Över hälften av utvecklingsländernas fattigaste landsortsbefolkning bor i ekologiskt känsliga områden, till exempel i torra och bergiga trakter. Fattigdomen tvingar ofta människor att nyttja naturresurserna på ett ohållbart sätt. Då jordmånen utarmas till följd av erosion och ökenspridning minskar både spannmålsskördar och husdjursproduktion, varpå undernäringen ökar.

Den världsomspännande klimatförändringen hotar också näringsproduktionen i många utvecklingsländer. De flesta u-länder ligger i tropiken och subtropiska områden, där uppvärmningen av klimatet är speciellt påtaglig. Som en följd av klimatförändringen ho-

tar de torra områdena att torka ytterligare, vattenkvalitén försämras och livsmedelsproduktionen försvåras. Utvecklingsländerna har svaga förutsättningar att anpassa sig och förbereda sig för verkningarna av klimatförändringen och katastrofer orsakade av dem. Klimatförändringen utgör således ett verkligt hot för utvecklingsländerna och ett betydande hinder för fattigdomsbekämpningen.

1.2 Miljöproblemen som ett hot mot hälsan

Primära hälsofrämjande åtgärder är tillgång till rent vatten och hälsosam mat samt bekämpning av smittsamma sjukdomar. Nu leds största delen av hushållens och industrins avloppsvatten i u-länderna obehandlat ut i ytvattnen. Bristen på rent vatten och sanitet dödar uppskattningsvis 3,4 miljoner människor i världen årligen. Två tredjedelar av dem är barn under fem år.

En allt större del av u-ländernas befolkning bor i stora städer, där särskilt de fattigaste exponeras för problem orsakade av luftföroreningar, avfall och avloppsvatten. Uppskattningsvis 60 procent av luftvägsinfektionerna i u-länderna är en följd av luftföroreningar. En annan betydande orsak till sjukdomarna, utöver utsläppen från trafik, industri och energiproduktion, är rökig inomhusluft som följer av matlagning över öppen eld inomhus.

Uppvärmningen av jordklotet inverkar på miljoner människors hälsa, särskilt i områden med liten anpassningsförmåga. Det är sannolikt att värmeböljor, översvämningar, eldsvådor och torka förvärrar hunger, vattenbrist och spridningen av smittsamma sjukdomar. Allt fler människor blir utsatta för allvarliga sjukdomar såsom kolera och malaria. Utvecklingsländernas hälsovårdssystem klarar inte av att reagera på sjukdomsspridningen. Klimatuppvärmningen befaras också öka förekomsten av den farligaste formen av malaria (Falciparum). Malaria dödar fortfarande cirka 2,5 miljoner människor årligen, av vilka närmare hälften är barn under fem år. 60 procent av dem som insjuknar i malaria hör till världens fattigaste befolkning. Vidare dör människor allt oftare i stress orsakad av hetta. Redan en temperaturstegring på 1,5 grader fram till år 2080 kan utsätta 50 miljoner människor för hunger, 200 miljoner för malaria och två miljarder människor för vattenbrist.

1.3 Miljökonflikter och naturkatastrofer ökar

Minskande naturresurser eller meningsskiljaktigheter om förvaltningen av odlingsbara och livsdugliga områden är allt oftare den yttersta orsaken till regionala och lokala motsättningar. När det bor mycket människor på ett begränsat område ökar både fattigdomen och konkurrensen om resurser - livsrum, odlingsjord och vatten. Det här skapar ojämlikheter och utgör en grund för konflikter. Följaktligen har miljö- och naturresursfrågor blivit en betydande säkerhetspolitisk faktor i världen. Ofta är det just de fattiga männis-

korna som lider mest av konflikter, de som har föga politiskt inflytande och svag beredskap att klara de förluster som konflikterna orsakar.

Konflikter kan också uppstå kring naturresurser som tillhör flera stater, till exempel vattentillgångar. Tvisterna om användningen av internationella vattenresurser ökar när befolkningen och vattenbehovet växer. Eftersom det allt oftare råder brist på vatten ökar också riskerna för internationella kontroverser.

Klimatförändringen leder till fler naturkatastrofer, bland annat torka, översvämningar, jordskred, erosion, miljöförstöring, minskad biologisk mångfald samt sjukdoms- och skadedjursepidemier. De här följderna inverkar särskilt på fattiga människors liv eftersom allt fler av dem bor och arbetar i områden som är utsatta för naturkatastrofer.

Naturkatastrofer tvingar också människor att flytta från sina hemtrakter. Miljöfaktorer har blivit den största orsaken till flyktingskap i världen: antalet miljöflyktingar är redan större än till exempel antalet flyktingar till följd av krig samt politisk och religiös förföljelse. Det som driver människor på flykt är i synnerhet ökenspridning, vattenbrist, avskogning och extrema väderfenomen, vilka alla snabbas upp av klimatförändringen. Antalet flyktingar till följd av klimatförändringen befaras överstiga 200 miljoner fram till år 2050. Verkningarna av klimatförändringen är långvariga vilket gör att flyktingarna inte har någonstans att återvända till. För många stater är det omöjligt att ta hand om de interna flyktingarna. Miljörelaterad flyttning har varit mest aktuell i den del av Afrika som ligger söder om Sahara men den har följder också för flera miljoner människor i Asien.

FOTON: MATTI NUMMELIN

FOTO: MATTI NUMMELIN

FOTO: BIODAMAZ

FOTO: MATTI NUMMELIN

FOTO: MATTI NUMMELIN

Miljön i Finlands utvecklingssamarbete

2.

Finlands utvecklingspolitik främjar en ekonomiskt, samhälleligt och naturekonomiskt hållbar utveckling. Principerna för hållbar utveckling iakttas konsekvent i all verksamhet som påverkar utveckling och miljö.

Målet är att främja hållbar utveckling, bevara naturens mångfald, bekämpa klimatförändringen, förhindra utarmningen av jordmånen och ökenspridningen samt att skydda levnadsmiljön.

En naturekonomiskt hållbar utveckling tillgodoser människornas behov i dag på ett sätt som inte försämrar kommande generationers möjligheter att tillgodose sina.

Finlands utvecklingspolitiska program (2007)

2.1 Betoningen av miljömålen i utvecklingssamarbetet

De viktigaste målen i Finlands utvecklingssamarbete är att utrota fattigdomen och att främja en naturekonomiskt hållbar utveckling i enlighet med de i FN allmänt accepterade millenniemålen. Hållbar utveckling är grunden i det utvecklingspolitiska program som Finlands regering offentliggjorde år 2007. Som övergripande mål och väsentliga förutsättningar för en hållbar utveckling fastslås att man utrotar fattigdomen, förändrar ohållbara produktions- och konsumtionsmönster samt tryggar de samlade naturresurser som är nödvändiga för en ekonomisk och samhällelig utveckling.

All utveckling bör ta sikte på att skapa ekologiskt hållbara produktions- och konsumtionsmönster i såväl industri- som i utvecklingsländer. Det här uppnås genom att man fokuserar på förnybara naturresurser, sparsamt nyttjande och effektiv återvinning av råvaror, skyddar miljön för nedsmutsning och klimatförändringen samt skyddar naturens mångfald.

I sin utvecklingspolitik betonar Finland i högre grad än tidigare miljö- och klimatfrågor, förebyggande av kriser och stödjade av fredsprocesser. Tonvikten

FOTO: ARTO SUOMINEN

i Finlands utvecklingspolitik ligger på att miljötänkandet genomsyrar allt utvecklingsarbete som Finland bedriver och att det på ett effektivare sätt än hittills stödjer skydd och en hållbar användning av naturresurser. Samtidigt arbetar Finland för att stödet för ett genomförande av internationella miljöavtal i utvecklingsländer når en internationellt högklassig nivå, särskilt i fråga om klimat-, biodiversitets-, ökenspridnings-, kemikalie- och avfallsavtal. Finland siktar på att vara en internationellt stark och kunnig aktör inom miljöfrågor och utvecklingssamarbetsprojekt samt att bidra aktivt till FN:s miljöpolitiska reformarbete och EU-samarbetet på miljösektorn.

Bekämpningen av klimatförändringen, anpassningen till den samt städers och industriers miljöproblem förs också fram tydligare än tidigare. Man har inlett ett internationellt samarbete i stor skala och utvecklar nya styrmekanismer och utnyttjar ny teknologi för att bekämpa klimatförändringen och andra miljöhot. Den senaste teknologin hjälper också folken i utvecklingsländerna att skydda sin livsmiljö och reparera miljöskador som redan uppstått.

2.2 Utvecklingsländernas nya miljöutmaningar

Nya och växande miljöutmaningar för utvecklingspolitiken är den tilltagande efterfrågan på energi och naturresurser och den kännbara prisstegringen på viktiga råvaror, den ekologiskt ohållbara exploateringen av icke-förnybara, sinande naturresurser, den minskande biodiversiteten, klimatförändringen och skadorna på livsmiljön.

Utvecklingsländerna måste å ena sidan stöttas i att gå med i den internationella klimatpolitiken och annat internationellt samarbete för att skydda miljön. Å andra sidan ska de få hjälp med att anpassa sig till verkningarna av klimatförändringen.

I utvecklingssamarbetet på miljösektorn ägnar man särskild uppmärksamhet åt användningen av naturresurser på landsbygden och åt miljöfrågor orsakade av urbaniseringen. Människornas levnadsförhållanden och utkomst på landsbygden bygger i stor utsträckning på de nyttigheter som närmiljön erbjuder. I tillvaratagandet av naturresurser sätts fokus speciellt på ett hållbart nyttjande av skogar, jord, dräneringsområden och vattentillgångar samt på naturens mångfald. I städer med tät bosättning handlar problemen om bristfällig vatten-, energi- och avfallshantering samt sanitet. Dessutom förorenar människan luften, marken och vattnet med sanitära olägenheter som följd. Miljöproblem som är gemensamma för landsbygden och städerna är kemikalisering och farligt avfall.

2.3 Utvecklingssamarbetets metoder på miljösektorn

Finland arbetar för u-landspolitikens miljömål genom att föra en politisk dialog, att i handelspolitiken uppmärksamma handelns växande krav och möjligheter på miljösektorn samt genom att främja ett hållbart nyttjande av naturresurser och miljöskydd i utvecklingssamarbetet.

Finland strävar efter att ta hänsyn till miljöaspekter i alla olika former av utvecklingssamarbete genom att tillämpa principerna för miljökonsekvensbedömning på dem. Man uppmärksammar partnerländernas miljöproblem och utvecklingsbehov inom miljöskyddet i förberedelserna av förhandlingar med länderna.

Miljösamarbete i någon form ingår i programmen för Finlands bilaterala utvecklingssamarbete med nästan varje huvudpartnerland. Man främjar miljöskyddet till exempel genom att stödja utvecklingen av miljölagstiftning och -förvaltning, överföring av miljöskyddsteknologi, skydd och hållbart nyttjande av skogs- och vattentillgångar och en rättvis fördelning av nyttan av dem. Finland stödjer också ekologiskt hållbara landsbygdsnäringar, miljöforskning, -utbildning och -pedagogik, medborgarnas möjligheter till deltagande samt underlättar miljövänligare u-landsprodukters tillträde till marknaden.

Finland bidrar till över tio skogsprogram eller –projekt som alla har miljöskydd som ett viktigt syfte. I över tio länder genomförs vatten- och sanitetsprogram för att säkra tillgången till rent vatten och förebygga en kvalitetsförsämring i floder, deras dräneringsområden och i den övriga miljön.

En del energi- och lantbruksprojekt är också väsentliga med tanke på miljöskydd. I alla de projekt för miljöskydd och hållbar utveckling som Finland stödjer måste man garantera att de mänskliga rättigheterna respekteras och att män och kvinnor ses som likvärdiga aktörer.

Utvecklingssamarbete på miljösektorn och exportfrämjande bedrivs också genom så kallade räntestödskrediter och programmet Finnpartnership. Dessa instrument har utnyttjats för bland annat utveckling av energieffektivitet och hantering av avfallsvatten.

Utöver det officiella mellanstatliga samarbetet ges stöd också till miljöskyddsfrämjande samarbetsprojekt som bedrivs av finländska och u-länders egna medborgarorganisationer samt till flera internationella miljöorganisationers verksamhet.

Utrikesministeriet deltar också aktivt i behandlingen av miljöfrågor i beslutsfattandet i EU och multilaterala organisationer för utvecklingssamarbete, såsom FN-organ och internationella finansinstitut.

Finland kom på delad femteplats år 2007 i det index som mäter OECD-ländernas engagemang för att förbättra u-ländernas ställning.

FOTO: ISTOCKPHOTO

FOTO: MATTI NUMMELIN

2.4 De viktigaste internationella miljöavtalen

Finland har åtagit sig att efterleva över etthundra internationella miljöavtal, som har som mål bland annat bekämpning av klimatförändringen, skydd av naturens mångfald, bekämpning av ökenspridning, internationell kontroll av kemikalier och övervakning av förflyttning av farligt avfall.

Miljöavtalen har en viktig uppgift i att främja en hållbar utveckling i u-länderna och att reglera globala miljöförändringar. Genom avtalen försöker man öka den globala välfärden, skapa stabilitet och säkerhet samt främja en global rättvisa.

FN:s ramkonvention om klimatförändringar och Kyotoprotokollet

mål: att stabilisera halten av växthusgaser i atmosfären så att den stannar på en trygg nivå som hindrar farliga störningar i atmosfären orsakade av människans verksamhet.

http://unfccc.int

FN:s konvention för bekämpning av ökenspridning

mål: att bekämpa ökenspridningen på lång sikt genom att man samtidigt tar hänsyn till en hållbar skötsel av naturresurser, en förbättring av jordmånens produktionsförmåga och miljöskydd

www.unccd.int

FN:s skogsforum

mål: att främja skötsel, skydd och en hållbar utveckling av skogar av alla typer samt att stimulera staternas långsiktiga åtaganden för att uppnå skogsforumets mål

www.un.org/esa/forests

FN:s konvention om biologisk mångfald, d v s biodiversitetskonventionen

mål: att skydda den biologiska mångfalden i enlighet med principerna för hållbar utveckling, att nyttja denna mångfald på ett hållbart sätt samt att nyttan av de genetiska resurserna ska fördelas rättvist och jämlikt.

www.biodiv.org

Cartagenaprotokollet om biosäkerhet

mål: att säkerställa att levande genetiskt modifierade organismer i gränsöverskridande förflyttningar flyttas, hanteras och används på ett sätt som inte skadar den biologiska mångfalden och ett hållbart nyttjande av den, och även tar hänsyn till riskerna för människors hälsa.

www.cbd.int/biosafety

Wienkonventionen för skydd av ozonskiktet och Montrealprotokollet

mål: att stoppa produktionen och användningen av ämnen som försvagar ozonskiktet i den övre atmosfären

www.multilateralfund.org

Baselkonventionen om kontroll av gränsöverskridande transporter och omhändertagande av riskavfall

mål: en miljö- och hälsomässigt hållbar kontroll av farligt avfall

www.basel.int

Havsrättskonventionen

mål: att sätta internationella och nationella standarder för nyttjandet av haven och havens resurser

www.un.org/Depts/los

Ramsarkonventionen om skydd för våtmarker

mål: att skydda våtmarker och naturresurser i dem

www.ramsar.org

Rotterdamkonventionen om förfarandet med förhandsgodkännande sedan information lämnats för vissa farliga kemikalier och bekämpningsmedel i internationell handel

mål: att stärka det gemensamma ansvaret och samarbetet i den internationella handeln med vissa farliga kemikalier och bekämpningsmedel

www.pic.int

Konventionen om flyttande vilda djur (Bonnkonventionen)

mål: att skydda flyttande djur på land och i haven och flyttfåglar i hela deras utbredningsområde

www.cms.int

Internationella växtskyddskonventionen

mål: att förhindra att växter och växtprodukter förs in och sprids i landet och att främja bekämpning av skadedjur

https://ippc.int

Stockholmskonventionen om långlivade organiska föreningar (POPs)

mål: att skydda människors hälsa och miljön från skadeverkningar av långlivade skadliga organiska föreningar

www.pops.int

Konventionen om skydd för världens kultur- och naturarv (UNESCO:s världsarvskonvention)

mål: ett internationellt och nationellt system för att bevara och förvalta den mest värdefulla delen av kultur- och naturarvet som mänsklighetens gemensamma egendom

http://whc.unesco.org

Multilaterala fonder som stöd för miljöavtalen

Det viktigaste ekonomiska stödet för genomförandet av internationella miljöavtal är Globala miljöfonden (Global Environment Facility, GEF), som strävar efter att bidra till en hållbar utveckling i mottagarländerna med huvudvikt på biodiversitet, klimatförändring, ozonskikt, internationella vatten, långlivade organiska föreningar och hållbar markanvändning. Finlands årliga bidrag till GEF har varit omkring åtta miljoner euro.

Andra fonder är den multilaterala ozonfonden och Världsbankens och Asiatiska utvecklingsbankens kolfonder. Finland har till exempel placerat fem miljoner dollar i Världsbankens skogskolsfond som inleder sin verksamhet 2008. Fonden är avsedd för att hjälpa utvecklingsländer att skapa projekt för att minska avskogningen och öka skogsarealen. Finland stödjer också klimatkonventionens specialfond och konventionens fond för de minst utvecklade länderna med totalt drygt en miljon euro per år.

FOTO: ISTOCKPHOTO

FOTO: MATTI NUMMELIN

FOTO: MATTI NUMMELIN

Den globala klimat-förändringen

3.

Finländarna anser nu att klimatförändringen är den viktigaste faktorn som påverkar människors liv. Taloustutkimus föregående enkät för tre år sedan toppades av terrorismen.

– FNB 16.3.2007

3.1 Klimatförändringen pågår redan

Förändringar i atmosfärens sammansättning orsakade av människan påverkar på många sätt miljön och människans liv på vårt jordklot. Det här beror på de ständigt ökande växthusgaserna i atmosfären som ett resultat av människans aktiviteter.

Enligt FN:s mellanstatliga klimatpanel IPCC stiger temperaturen i vårt klimat så fort att det inte längre handlar om en klimatväxling som kan klassas som normal. Jordklotets genomsnittliga yttemperatur har stigit med ungefär en halv grad sedan år 1861. De senaste tio åren har varit rekordvarma i ett perspektiv på flera hundra år och jordklotets medeltemperatur beräknas stiga med 1,4–5,8°C från år 1990 till 2100.

Temperaturstegringen har redan nu påverkat naturen och människans levnadsförhållanden på jorden på många sätt. Oåterkalleliga förändringar är redan i gång. Om man inte hejdar klimatförändringen och genom beslutsamma åtgärder förbättrar anpassningsförmågan kan konsekvenserna för människorna och miljön bli ödesdigra och ytterst dyra.

Vad beror klimatförändringen på?

Mänskligheten producerar enorma mängder växthusgaser som förstärker den naturliga växthuseffekten. De viktigaste växthusgaserna som produceras av människan är koldioxid, metan och dikväveoxid. Koldioxidutsläpp uppstår i förbrukningen av fossila bränslen såsom kol, olja och naturgas särskilt i energiproduktionen och trafiken. Det uppstår också växthusgaser vid skogsbränder, industrins processer, på soptippar och i lantbruket. Mängden koldioxid har stigit med en tredjedel under de senaste 150 åren och halten av metan har mer än fördubblats. Koldioxidhalten är nu högre än kanske någonsin tidigare på 20 miljoner år.

Följder: allvarliga miljöskador och mänskligt lidande

- Skördarna försämras och svälten breder ut sig
- Vattenbristen ökar och kan orsaka konflikter
- Extrema väderfenomen såsom torra perioder, stormar och översvämningar blir vanligare och kraftigare
- Glaciärerna krymper och permafrosten börjar smälta
- Regnen minskar i många torra och halvtorra områden
- Den stigande havsnivån gör att låglänta kusttrak ter och rentav östater hamnar under vatten
- Arter utrotas och naturens mångfald minskar
- Tropiska sjukdomar såsom malaria sprider sig
- Människor tvingas flytta och miljöflyktingarna blir fler

3.2 Klimatförändringen och utvecklingsländerna

Även om det är industriländerna som bär det största ansvaret för klimatförändringen drabbar de negativa effekterna fattiga länder mest. Verkningarna av klimatförändringen är kraftigast i regioner, där människor redan färdigt är allra fattigast och sårbarast.

Utvecklingsländerna är mer beroende än industriländerna av naturresurser, lantbruk och andra sektorer som är känsliga för klimatförändringen men de har färre möjligheter att anpassa sig och förbereda sig på klimatförändringens följder och katastrofer som orsakas av dem. I många u-länder är samhällsekonomin starkt beroende av lantbruket och resurserna går till att uppfylla de elementära levnadsvillkoren. Länderna har inte råd med naturkatastrofer.

Det är en väsentlig del i Finlands utrikespolitik att bekämpa klimatförändringen genom att begränsa växthusgaserna och att hjälpa länderna att anpassa sig till klimatförändringens följder. Den nationella strategin för anpassning till klimatförändringen (2005) förutsätter att man tar hänsyn till klimatförändringen i allt utvecklingssamarbete. Det långsiktiga målet är ett kolneutralt utvecklingssamarbete.

3.3 Den internationella klimatpolitiken

För att FN:s millenniemål ska uppnås är det viktigt att man ägnar klimatförändringens följder ännu större uppmärksamhet än nu. Målet är att begränsa klimatförändringen till en acceptabel nivå. Det viktigaste avtalet för att hejda klimatuppvärmingen är FN:s klimatkonvention som trädde i kraft år 1994. Konventionen tar sikte på att stabilisera mängden växthusgaser på en sådan nivå att man undviker häftiga förändringar i klimatsystemet. Utvecklingsländerna ska å ena sidan få stöd för att engageras i den internationella klimatpolitiken och å andra sidan få hjälp med att anpassa sig till klimatförändringens följder.

Finland deltar aktivt i förhandlingarna om att öka och förbättra den internationella klimatpolitikens relevans och effektivitet. Det primära målet är att åstad-

komma ett nytt, världsomfattande klimatavtal inom ramen för FN.

FN:s klimatmöte på Bali i december 2007 nådde en överenskommelse om ”en vägkarta” för bekämpningen av klimatförändringen. Samtidigt inleddes tvååriga förhandlingar om ett nytt, mer omfattande globalt klimatavtal.
I förhandlingarna deltar också Förenta staterna och utvecklingsländerna, som det tidigare Kyotoavtalet inte förpliktar till utsläppsminskningar.

Kyotoprotokollet

Kyotoprotokollet, som kompletterar FN:s klimatkonvention och är det första bindande klimatavtalet, godkändes år 1997 och trädde i kraft 2005. Protokollet förpliktar industriländerna att minska sina utsläpp av växthusgaser med sammanlagt 5,2 procent under åren 2008-2012 jämfört med år 1990. Man satte inte upp kvantitativa mål för u-länderna, eftersom deras utsläpp både historiskt och per person är betydligt mindre än industriländernas. De förutsätts ändå att för egen del medverka i bekämpningen av klimatförändringen.

EU:s mål för utsläppsminskning

Europeiska unionen har åtagit sig att ensidigt minska växthusgaserna med tjugo procent före år 2020 utgå-

FOTO: MATTI NUMMELIN

ende från nivån år 1990 och att utöka den förnybara energins andel till tjugo procent i hela unionen före år 2020. Samtidigt har EU som huvudmål att åstadkomma ett globalt och övergripande avtal.

CDM – Mekanismen för ren utveckling

I FN:s klimatkonvention förbinder sig länderna till insatser som hejdar klimatförändringen. Kyotoprotokollet sätter upp bindande mål för industriländernas minskning av växthusutsläpp. De länder som har åtagit sig att minska sina utsläpp kan också skaffa sig utsläppsminskningar från andra länder med så kallade flexibla mekanismer. En av dem är mekanismen för ren utveckling (Clean Development Mechanism, CDM) som tillåter ett industriland att köpa sig utsläppsrätter genom att utveckla projekt som minskar utsläpp i andra länder. Typiska projekt av det här slaget finns på sektorerna för förnybar energi, energieffektivitet och avfallshantering. Projekten går ut på att man till mottagarlandet överför miljösparande teknologi som hjälper det att uppnå målen för hållbar utveckling.

CDM-marknaden är en ny, framväxande marknad. Av de hittills registrerade projekten finns hälften i Asien och nästan hälften i Latinamerika. Afrikas andel av projekten är bara två procent. Över 1200 projekt har registrerats hittills (november 2008) och utsläppsminskningarna väntas passera gränsen för en miljard ton före år 2012. Finland driver fem CDM-projekt: fyra småskaliga vattenkraftprojekt i Honduras och ett i Kina.

FOTO: ISTOCKPHOTO

Utveckling av vädertjänster i Karibien

Östaterna i Karibien är särskilt utsatta för verkningarna av klimatförändringen. Regelbundet förekommande orkaner har vållat ansenlig förstörelse och samtidigt visat hur sårbar regionen är. Orkanen Mitch som härjade år 1988 var en av de kraftigaste tropiska orkaner någonsin. Den orsakade bland annat förödande jordskred som krävde över 10 000 människoliv och lämnade tre miljoner människor utan hem. Efter Mitch genomfördes med stöd från Finland ett projekt för utveckling av vädertjänster i Mellanamerika.

Åren 2000-2006 genomfördes dessutom ett projekt för att utveckla meteorologiska system i Karibien. Målet är att hjälpa östaterna att förbättra sin beredskap för extrema väderfenomen orsakade av klimatuppvärmningen. Regionens nationella meteorologiska service stärktes så att den kan samla in högklassig och tillräcklig information om väder och klimat och på så sätt utveckla sina väder- och klimattjänster. Under projektet förbättrades kommunikationssystemen och de regionala observationssystemen genom att man byggde nya automatiska väderstationer och rustade upp de gamla stationerna. Samtidigt förnyade man datasystemen och arkiven och utbildade personalen. Projektet genomfördes av Meteorologiska institutet i Finland och Meteorologiska världsorganisationen (WMO). Finland bidrog med 3,4 miljoner euro till projektet.

FOTON: METEOROLOGISKA INSTITUTET

FOTO: MATTI NUMMELIN

Användningen av naturresurser

4.

4.1 Naturens mångfald

Naturens mångfald är resultatet av hundratals miljoner år av utveckling. Alla arters, även människans, framtid på jordklotet är beroende av nätverken och växelverkan mellan arterna. Det ingår i naturens kretslopp att arter uppstår och försvinner men nu minskar den biologiska mångfalden i en aldrig skådad takt till följd av människans aktivitet. Naturen utarmas oåterkalleligt när arter av organismer dör ut. Det är ytterst svårt och rentav omöjligt att återställa ekosystem.

Man har beräknat att människans aktivitet leder till att upp till tusen gånger så många arter utrotas som till följd av naturlig tillbakagång. Den globala utarmningen av biodiversiteten i utvecklingsländerna är ännu mer alarmerande, i huvudsak på grund skövlingen av regnskogar. Arter försvinner nu cirka etthundra gånger så snabbt som den tidigare takt man räknat ut genom att studera fossiler. När arter försvinner och arternas mångfald blir färre minskar också biodiversiteten betydligt.

De direkta orsakerna till utarmningen av naturens mångfald är att livsmiljöer försvinner, splittras eller missbrukas, samt förorening och klimatförändring. De indirekta orsakerna bottnar i fattigdom samt en ohållbar social-, ekonomi- och handelspolitik. Genom att skydda naturens mångfald förbättrar man direkt fattiga människors utkomst. I synnerhet i områden där lantbruket ger dålig avkastning är fattiga människors uppehälle starkt beroende av de resurser som naturen erbjuder.

Klimatförändringen hotar ekosystemen

Uppvärmningen av klimatet har avsevärda följder för världens ekosystem och organismer. Temperaturstegringen gör att de organismarter som är utrotningshotade på grund av människan dör ut snabbare. Man har beräknat att redan en temperaturhöjning på två grader i jordens medeltemperatur kommer att sluta med att hela en tredjedel av alla

Världsnaturfonden (WWF) beräknar att upp till en tredjedel av naturens mångfald i världen har försvunnit under de senaste 30 åren.

växt- och djurarter dör ut. Många ekosystem äventyras särskilt vid kuster, i bergsområden och polarområden. Vegetationszonerna med olika klimatbetingelser förskjuts norrut och många arter klarar inte av att anpassa sig till en för stor förändring i levnadsmiljön. Tilltagande stormar och torka reducerar virkesproduktionen och skogsskadedjuren förutspås breda ut sig.

Internationella biodiversitetskonventionen

I den internationella konventionen om biodiversitet har Finland åtagit sig att bevara naturens mångfald och nyttja den på ett hållbart sätt. Målet är också att fördela nyttan av biologiska – särskilt genetiska - resurser rättvist. Samtidigt har Finland lovat stödja utvecklingsländernas förutsättningar att undersöka, vårda och förvalta sina naturresurser.

Statsrådets principbeslut om strategin för bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald i Finland (2006) förutsätter att ett hållbart nyttjande av naturens mångfald tas i beaktande som en viktig faktor som minskar utvecklingsländers fattigdom. Finlands utvecklingssamarbete på miljösektorn med avseende på målen och medlen för skydd, skötsel och hållbart nyttjande av biodiversiteten är fortfarande under utveckling.

● Skydd av naturens mångfald i Amazonas i Peru

Amazonas regnskogar i Peru bildar ett av världens rikaste ekosystem, som också har en stor betydelse för hela jordens klimat. Regnskogar röjs eller exploateras i allt snabbare takt. Klimatförändringen gör också att Amazonasregionen är på väg att bli varmare och torrare än tidigare. Utan skyndsamma insatser för att hejda klimatförändringen kan hela 30-60 procent av Amazonas regnskogar förvandlas till savann. Klimatuppvärmningen påverkar också områdets vattendrag och fiskbestånd och den vägen lokalbefolkningarnas utkomst och tillgång till föda. Tillsammans med skogsskövlingen leder klimatförändringen till förvärrad erosion, förstörelse av sötvattenekosystem, utrotning av arter, utarmning av jorden och naturens mångfald och sämre skördar.

Projektet Biodamaz (ett projekt för naturens mångfald i Amazonas i Peru) som stöds av Finland startades år 1999. I projektet bedrivs skydd och hållbart nyttjande av naturens mångfald i Amazonas i Peru på ett regnskogslågland som är över dubbelt så stort som Finland. Utöver fältarbete använder projektet metoder för satellitkartering och nya databaserade geografiska informationssystem. Finland stödjer också en utredning av möjligheterna odla fruktträd och medicinalväxter i regnskogen.

Den informationstjänst som Biodamaz har sammanställt om Amazonas natur ger företagare och forskare råd och anvisningar om skydd och hållbart kommersiellt nyttjande av naturresurser. Forsk-

FOTO: MATTI KUMMELIN

FOTO: BIODAMAZ

FOTO: MATTI KUMMELIN

FOTO: BIODAMAZ

ningsrönen har utnyttjats också till exempel i utarbetandet av Perus nationella biodiversitetsstrategi (www.siamazonia.org.pe).

Projektet bedrevs med en gemensam finansiering från Finlands utrikesministerium och Perus regering. Finland finansierade programmet med 3,6 miljoner euro åren 2005-2007. Projektet genomfördes av Perus forskningsanstalt för Amazonas, Åbo universitet och miljökonsultbolaget Biota BD Oy.

Biodamaz klassas som ett av Finlands mest framgångsrika utvecklingssamarbetsprojekt. Det har hjälpt de peruanska myndigheterna i planeringen av ett hållbart nyttjande av miljön och i skyddet av biodiversiteten till exempel genom naturskyddsområden. Biodamaz har rönt stor uppmärksamhet också i internationella sammanhang som ett gott exempel på ett projekt som skyddar miljön, samtidigt som det sörjer för befolkningens utkomst och för fattigdomsbekämpning.

4.2 Skogarna

Skogarna har en stor betydelse både lokalt och globalt. De utgör en utkomstkälla, de skyddar naturens mångfald och jordmånen, de binder koldioxid och reglerar klimatet. Skogarna är också en viktig energikälla för utvecklingsländernas fattiga.

Omkring fjorton procent av jordens landyta täcks av tropiska skogar, av vilket regnskogarna står för cirka sju procent. Regnskogarna hyser över hälften av jordens alla organismarter. Skogarna i tropiken skövlas i en så snabb takt att de frigör mer koldioxid, som påskyndar klimatförändringen, än vad som binds av andra skogars tillväxt. Ytan av tropiska skogar krymper årligen med närmare femton miljoner hektar, vilket motsvarar nästan halva Finlands areal. Enbart under de senaste hundra åren har över hälften av de tropiska skogarna förstörts och i vissa länder har de skövlats nästan helt. Världsbanken beräknar att de naturskogsområden som ännu återstår i u-länderna kan försvinna helt på sextio år. Indonesiens skogar väntas inte överleva i mer än mellan fem och tio år om inget förändras.

Skövlingen av tropiska skogar orsakar omkring en femtedel av de nuvarande globala koldioxidutsläppen. Det här är mer än exempelvis hela världens trafikutsläpp.

Att röja skog till odlingsjord – sved eller bestående åker, plantager eller betesmarker – är den vanligaste formen för användning av tropisk skog och den största orsaken till skogsförstörelsen. Skogsröjning för odlingsändamål är ändå inte det enda skälet till varför skogarna försvinner. Ohållbart skogsbruk, oljeborrning och luftföroreningar bidrar också till att minska skogsarealen. Ofta lämnar en ohållbar skogsexploatering området i ett sådant skick att en förnyelse med en ordentlig skog som resultat inte längre lyckas.

Ett hållbart nyttjande av skogar spelar en viktig roll ekonomiskt, socialt och miljömässigt. Skogarna

påverkar också andra ekosystems funktion till exempel genom att stabilisera vattentillgångarna i dräneringsområden. Skogsbruket har en central betydelse också i bekämpningen av klimatförändringen. På så sätt anknyter skyddet och en hållbar skötsel av skogarna till många miljöavtal och samtidigt till fattigdomsbekämpning. Att förebygga skogsförstörelse och skogsskövling skulle inte bara bidra till att minska koldioxidutsläppen, utan också till att skydda biodiversiteten och förbättra den sociala och ekonomiska välfärden.

Skogsskydd med finskt kunnande

Skogar är som bekant Finlands speciella kompetensområde, även i utvecklingssamarbete. Utgående från egna erfarenheter har Finland expertis på utveckling av skogssektorn och på att införa miljöfrågor i nationella utvecklingsprogram för skogssektorn. Tonvikten ligger på att stoppa skogsskövlingen och främja ett hållbart skogsbruk. Finland har också länge bidragit med stöd till utveckling av åkerskogsbruk, som gör det möjligt att kombinera fattigdomsbekämpningen och tryggandet av biodiversiteten.

På senare tid har Tanzania, Moçambique och länderna i Mellanamerika samt Laos och Vietnam varit viktiga mottagarländer för Finlands utvecklingssamarbete på skogssektorn. Medlen har använts till att utveckla ländernas skogspolitik, institutioner inom skogsbruket, byskogsbruk och skogsundervisning.

FOTON: MATTI NUMMELIN

FOTON: BIODAMAZ

Internationella skogsavtal

De principer för ett hållbart skogsbruk som godkändes som resultat av den internationella miljö- och utvecklingskonferensen i Rio de Janeiro år 1992 är det första politiska målet på FN-nivå för att stoppa avskogningen. Det lade grunden för FN:s skogsforum vars syfte är att stödja bekämpningen av avskogning och ett hållbart skogsbruk som en del av de nationella skogsprogrammen. Finland har aktivt medverkat till grundandet av skogsforumet bland annat genom att arrangera expertmöten och stödja u-länders deltagande i förhandlingarna.

● Hållbart skogsbruk i Laos

Laos yta består till cirka fyrtio procent av skog och virke är landets viktigaste exportvara. Det råder brist på certifierat trämaterial i Asien och det kan därför säljas till ett högre pris. Den här värdefulla naturresursen är nu på väg att försvinna, bland annat till följd av olaglig avverkning.

Finland finansierar tillsammans med Världsbanken ett projekt som stödjer ett hållbart skogsbruk i Laos (Sustainable Forestry and Rural Development Project, SUFORD). Projektet genomförs av Finland, Världsbanken och Laos jord- och skogsbruksministerium. Projektets totalbudget är omkring tjugo miljoner dollar, varav cirka hälften kommer från Finland

Målet för det fyraåriga projektet (2004-2008) är att få till stånd en systematisk institution för skogshante-

ringen i hela landet, att skydda naturens mångfald och att på ett hållbart sätt öka skogssektorns andel i den nationella och lokala ekonomiska utvecklingen. Genom en hållbar skötsel av naturskogar och en utveckling av bygemenskaperna ökar befolkningens välfärd och utkomstmöjligheter.

Planering, skötsel och nyttjande av skogarna sker i samarbete med de lokala byarna och de statliga myndigheterna. Man försöker sälja virket till utlandet och en del av intäkterna återförs till byarna för att bekosta deras egna utvecklingsbehov.

På det här sättet skapar man ekonomiska sporrar för bybor och myndigheter att bedriva ett miljömässigt, socialt och produktionsmässigt hållbart skogsbruk. I framtiden kan Laos bli en av Asiens viktigaste producenter av certifierat naturvirke.

● Kartering av skogsresurser i Moçambique

Finlands projekt för skogsresurskartering (1999-2004) finansierade hållbart skogsbruk i Moçambique i två län: Zambezia och Inhambane, som båda har rikligt med skogar och mangrove. Målet var att stödja en hållbar användning av skogstillgångarna genom att man tog fram information om skogarnas tillstånd och möjligheterna till avverkning. För det här ändamålet utbildades skogsavdelningens personal på nationell nivå och i länen, samtidigt som man utvecklade metoder för planering av skogsbruk, bekämpning av skogsbränder och främjande av byskogsbruk.

Den kartering av skogsresurser som gjordes i projektet gör det möjligt att specificera avverkningsstånden för olika virkesslag enligt principerna för hållbart nyttjande av skogar. Inom projektet utvecklade man metoder och utbildade skogsavdelningens anställda i planering av skogsbruk, brandbekämpning, uppföljning av nyttjandet av skogar och i utveckling av byskogsbruk. Projektet finansierade undersökningar och utredningar som stödde främjandet av ett hållbart skogsbruk. Projektets budget uppgick till cirka sju miljoner euro, varav Moçambiques andel var några procent.

Projektet resulterade i praktiska kunskaper och färdigheter på gräsrotsnivå, som lokalbefolkningen har kunnat utnyttja också efter projektet. Finland fortsätter att stödja Moçambiques skogsbruk, bland annat i form av olika sektorprogram för landsbygdsutveckling.

4.3 Landsbygden och jordbruket

Tre fjärdedelar av världens fattiga lever på landsbygden. För att uppnå millenniemålen är det viktigt att på ett ekologiskt hållbart sätt trygga tillgången till mat och utkomst för landsbygdens fattiga.

Jordbruk bygger på att man sköter och utnyttjar förnybara naturresurser. För människor på landsbygden är levnadsvillkor och uppehälle i stor utsträckning beroende av de nyttigheter som närmiljön erbjuder. Ett hållbart nyttjande av vatten och jordmån utgör tillsammans med bevarandet av den biologis-

FOTO: RWSEP

Att utveckla lantbruket och landsbygden är det effektivaste sättet att minska fattigdomen.

ka mångfalden grunden för en hållbar utveckling av landsbygden.

Befolkningstillväxt, urbanisering, energiproduktion och trafik belastar landsbygdens naturekonomiska bärkraft och begränsar tillgången till odlingsbar jord. Att effektivera landsbygdsnäringarna, särskilt jord- och skogsbruk, är ett sätt att minska för tungt nyttjande av områden som är viktiga med tanke på skydd av naturresurser och hållbart nyttjande. I fråga om användningen av naturresurser ligger fokus på landsbygden särskilt på ett hållbart nyttjande av skog, jord, dräneringsområden och vattenresurser samt biodiversitet.

Finland stödjer ett främjande av landsbygdsnäringar så att produktiviteten förbättras på ett naturekonomiskt hållbart sätt och att klimatförändringens följder beaktas. I genomförandet av de projekt som Finland stödjer tar man hänsyn till de internationella miljöavtalen, rekommendationerna från FN:s miljöprogram (UNEP) och u-ländernas egna nationella program som baserar sig på dessa.

Odlingsjorden försaltas när havsytan stiger

Klimatförändringen gör att havsytan stiger, vilket ökar erosionen av stränder och minskar den vägen markarealen. Kusterna utgör ofta bördig odlingsjord: cirka en tredjedel av de nuvarande odlingsmarkerna ligger under fem meter ovanför havet. En höjning av havsytan och översvämningar orsakade av stormar kan föra med sig enorma mängder salt havsvatten inåt landet, vilket hotar färskvattenreserverna och jordmånens produktionsförmåga. Förvaltningen har förutspåtts skada jordbruket i alla kusttrakter som ligger lägre än fem meter över havsytan. En betydande del av risodlingsområdena i Asien riskerar försaltning. Det här kan äventyra upp till 200 miljoner människors näringskälla.

Ökenspridningen hotar matproduktionen

Nästan hälften av jordens yta består av torra områden som löper risk för ökenspridning. I dem bor omkring 40 procent av världens befolkning. Ökenspridningen minskar jordmånens produktionsförmåga, vilket försämrar människors utkomstmöjligheter och hotar deras mat- och vattentillgångar.

Ökenspridning beror både på uppvärmningen av klimatet och på markanvändningen. Den vanligaste orsaken till ökenspridning är människans verksamhet, såsom ett för extensivt jordbruk eller bete, trädavverkning eller odling med metoder som skadar marken. 250 miljoner människor drabbas direkt av ökenspridningen och problem med anknytning till den berör över en miljard människor i etthundra länder.

I tropiska och subtropiska regioner försvårar klimatförändringen matproduktionen och minskar till-

gången till färskvatten. Vattenbristen är redan nu det största problemet i världens matproduktion. Uppvärmningen av klimatet får de torra områdena och öknarna att breda ut sig och gör en allt större del av markytan obrukbar. Torkan har redan medfört allvarliga följder för matproduktionen i synnerhet i den del av Afrika som ligger söder om Sahara samt i Syd- och Sydostasien, det vill säga i regioner där matsäkerheten är hotad sedan tidigare. Den tydliga kopplingen till matproduktionen har aktualiserat ökenspridningen som en viktig internationell utvecklingsfråga och ett problem för hållbar utveckling.

FN:s konvention för bekämpning av ökenspridning

En viktig milstolpe i arbetet mot ökenspridningen är FN:s konvention för bekämpning av ökenspridning som utarbetades år 1994. Den försöker motarbeta ökenspridningen genom långsiktiga strategier som tar hänsyn till en hållbar skötsel av naturresurser, en förbättring av jordmånens produktionsförmåga samt miljöskydd. Konventionens mål är att skapa en sådan verksamhetsmiljö där de lokala människorna kan utnyttja sitt eget kunnande för att själva stoppa utarmningen av jordmånen. Konventionen förpliktar både utvecklings- och industriländer till att bekämpa ökenspridningen. Finland stödjer genomförandet av konventionen genom att bidra med finansiering av dess sekretariat och stödja u-länders deltagande i verksamhet relaterad till konventionen.

FOTON: MATTI NUMMELIN

Bekämpning av ökenspridningen i Nordafrika och Mellanöstern

Finland stödjer ett regionalt program i Nordafrika och Mellanöstern, vilket bedrivs av centret för torra regioner (UNDDC) i FN:s utvecklingsprogram UNDP i Beirut. Det ursprungliga målet för programmet som startades år 2001 var att främja verkställandet av FN:s konvention mot ökenspridning i Algeriet, Jordanien, Libanon, Marocko, Syrien och Jemen. I fortsättningsskedet kom Iran, Tunisien och de palestinska territorierna med i programmet. Centret för torra områden stödde regionala initiativ i anknytning till genomförandet av ökenspridningsavtalet och tillhandahöll rådgivning om bekämpning av ökenspridningen.

År 2006 flyttades tyngdpunkten i projektet från det nationella och regionala planet ner till lokal nivå, till att hjälpa de fattiga människor som bor i torra områden. Målet för det nya skedet är att stödja lokal administration och hållbara markanvändningsreformer, att skapa partnerskap och fungerande marknader för produkter och tjänster från de torra områdena samt öka den fattiga befolkningens kunskap om nyttjande av lokala naturresurser och om hållbara utkomstmöjligheter. Exempel på nya möjliga affärsverksamheter är ekoturism, försäljning av Rättvis handel-produkter och utveckling av medicinalväxter i ökenområden.

Projektet har utmynnat både i uppmärksamhet för problemet med ökenspridning och i innovativitet och mångsidiga kontakter mellan de olika länderna. Den årliga budgeten är cirka 500 000 euro.

4.4 Vattentillgångarna

Två tredjedelar av jordens yta är täckt av vatten. Ändå dras cirka en tredjedel av jordens befolkning med olika grader av vattenbrist. Problemet är mest kritiskt i Afrika och västra Asien, men det är på väg att bli värre också på andra håll. Knappheten bottnar i sötvattnets låga andel av alla vattenreserver.

Av världens vattentillgångar används 70 procent till jordbruk, i huvudsak bevattning av odlingar. De förnybara vattenresurser som människan förfogar över är mycket begränsade. De hotas av befolkningstillväxt, ohållbara sätt att konsumera vatten och förorening. Trots att vatten är en nödvändig naturresurs för människan pågår en ständig förorening av den. På många håll förbrukas vattenreserverna snabbare än de hinner förnyas av naturen. Man uppskattar att var femte människa i världen inte har tillgång till rent dricksvatten, medan varannan saknar sanitet.

Havsvattnet utgör 97 procent av allt vatten på jordklotet. Av det icke-salta vattnet finns tre fjärdedelar tillfruset i inlandsisen.

Grundförutsättningar för fattigdomsbekämpning och främjande av hälsa är tillgång till rent och användbart vatten, sparsam användning av vattenresurser samt en korrekt hantering av avfallsvatten. Vattenförsörjning och sanitet har länge utgjort centrala verksamhetsområden i Finlands utvecklingssamarbete. Finland utvecklar partnerländernas vattenförsörjning, till exempel vattenanskaffning, distribution,

FOTO: RWSEP

FOTON: MATTI NUMMELIN

kloaksystem och hantering av avfallsvatten. Det finns ett direkt samband mellan skydd och hållbart nyttjande av vattentillgångar och bevarande av naturens mångfald, bekämpning av ökenspridning, anpassning till klimatförändringen samt energiproduktion.

Utvärdering av internationella vatten

Vattenresurserna känner inga statsgränser och det händer till exempel att staterna vid en flods mynning får sitt vatten förorenat av befolkningen vid flodens övre lopp. Problemen med vattenresurserna och behovet av skydd har ofta noterats men de praktiska insatserna inriktas fortfarande på symptomen, inte de egentliga källorna till problemen. Globala utvärderingen av internationella vatten (GIWA) är ett initiativ av FN:s miljöprogram (UNEP) som genomför en omfattande och sektorövergripande utvärdering av gränsöverskridande vattendrag. Den gäller havens kustområden samt sötvatten- och grundvattenområden. Utvärderingen kombinerar ett naturvetenskapligt och samhällsvetenskapligt perspektiv, vilket hjälper att greppa orsakerna bakom problemen. Programmet fokuserar bland annat på förorening, bristen på färskvatten, det ohållbara nyttjandet av fiskevattnen och de verkningar av den globala klimatförändringen som berör vattenresurserna. GIWA tar också fram framtidsplaner och praktiska åtgärdsförslag för att garantera vattentillgångarnas hållbarhet. Finland är en av utvärderingsprogrammets huvudfinansiärer.

De största problemen i kustområdena är enligt FN:s miljöprogram bristen på och föroreningen av färskvatten, utarmningen av havets och kusternas naturresurser, föroreningen av kusthabitaten och den minskande biodiversiteten samt staternas bristande förmåga att behärska och styra kustmiljöernas utveckling.

4.5 Haven och kusterna

De tropiska kustvattnens sjögräsängar, korallrev och mangroveskogar producerar rikligt med fisk och andra naturprodukter som är viktiga för lokalbefolkningen. Kustområdena ger inkomster också genom turismen. Kustens miljö och renhet hotas av bland annat avfallsvatten, rovfiske, korallbrytning och röjning av mangroveskogar.

De tropiska havens kustområden är lukrativa fiskevatten. Trots att de här områdena ligger nära utvecklingsländernas kuster fiskas lejonparten av fiskfångsterna på många håll av internationella fiskeflottor. Det oreglerade fisket överskrider ofta gränserna för hållbart nyttjande. U-länderna har inte heller möjligheter att till exempel bekämpa oljekatastrofer orsakade av tankerhaverier.

År 1998 värmde väderfenomenet El Niño upp de tropiska havsområdena, vilket ledde till korallrevens död i många områden. Då klimatet värms upp upprepas fenomenet allt oftare, vilket drabbar korallreven allt hårdare, varpå fiskfångsterna längs de tätt befolkade kusterna minskar ytterligare. Röjningen av mangroveområden bidrar till den negativa utvecklingen för den förstör fiskbeståndens ”barnträdgårdar”. Korallerna dör också av avfallsvatten och de växande mängderna av slam i flodvattnet som mynnar ut i havet. Slammet kommer från avverkningar i flodens dräneringsområde.

Havsytan stiger

Höjningen av havsytan är ett av de konkretaste hoten som orsakats av klimatförändringen. Havsytan har redan stigit med 10-20 centimeter. I takt med att jordklotets klimat blir varmare beräknas oceanernas yta stiga med 10-90 centimeter fram till år 2100. Många centrala glaciärforskare anser att det också är möjligt att havsytan stiger betydligt snabbare om inlandsisarna börjar smälta ännu fortare än nu. Höjningen av havsytan kan få förödande följder för låglänta kustområden, korallrev och atoller. Omkring hälften av jordens befolkning bor i låglänta kusttrakter och tre fjärdedelar bor inom en radie av 60 kilometer från kusten. Även en liten höjning kan få massiva påföljder. En höjning av havsytan på en meter skulle fördriva hundratals miljoner människor från sina hem.

Korallreven hotade

Korallreven är världens näst rikaste ekosystem efter regnskogarna. De producerar också över en tiondel av

havens skaldjurs- och fiskfångst. Uppvärmningen av vattnet och den stigande havsytan har vållat massiva skador på världens korallrev. I vissa delar av Indiska oceanen är dödligheten uppe i 90 procent och de låga korallreven i Maldiverna, Sri Lanka, Kenya och Tanzania är nästan helt förstörda. Sydostasiens korallrev har också tagit enorm skada. FN har beräknat att 60 procent av världens korallrev hotas av förstörelse före år 2030.

Restaurering av kustmiljön efter tsunamin

Indiska oceanens miljö är känslig för förändringar. Föroreningar, massiv exploatering av naturresurser och omvälvningar orsakade av klimatförändringen utgör ett allvarligt hot mot områdets miljö. Till följd av den stigande havsytan och uppvärmningen av vattnet kan till exempel korallreven och mangroveskogarna komma att förstöras. När miljön lider medför det svårigheter också för människan. En stor del av kusttrakternas och öarnas befolkning, exempelvis alla fiskare, är beroende av naturresurserna.

En restaurering av kustens ekosystem är ett projekt som erhåller stöd av Finland och som siktar på att få igång insatser för att väcka ekosystemen i Sydasiatiska havets och Andamanhavets kustområden till nytt liv. Samtidigt ska man utveckla alternativa och miljövänligare näringar för områdets befolkning. Målet är att förbättra skötseln av kustens ekosystem, såsom korallreven och mangroveskogarna.

Under projektets gång samlar man in information om hur korallreven och kusternas ekosystem anpassar sig till yttre omvälvningar av typen klimatförändring och tsunamier. Informationen behövs för att man ska kunna skydda naturresurserna och även nyttja dem på ett hållbart sätt. En viktig del av projektet är att öka människors medvetenhet om problemen och hur de kan lösas.

Finland stödde projektet som genomfördes av Internationella naturvårdsunionen (IUCN) med 620 000 euro åren 2006-2007.

FOTO: JERKER TAMELANDER

FOTO: MATTI NUMMELIN

Städernas och industrins miljöproblem

5.

5.1 Farliga kemikalier och avfall

I utvecklingsländer används färre kemikalier i industrin, jord- och skogsbruket och i hushållen än i industriländerna. Men också i många u-länder förorenas jordmån och grundvatten av bekämpnings- och gödningsmedel.

I utvecklingsländer används många sådana bekämpningsmedel som är förbjudna i industriländer. Därtill kommer en ofta vårdslös transport, lagring och användning av kemikalierna. Det finns liten kännedom om kemikaliernas faror och skadlighet, lagstiftningen är otillräcklig och de officiella systemen för tillsyn och inspektion är svaga. Dessutom hamnar ansenliga mängder problemavfall från industriländer olagligt i u-länder.

Bruket av bekämpningsmedel i u-länderna orsakar tiotusentals dödsfall och hundratusentals sjukdomar årligen. Föråldrade bekämpningsmedel, förbrukade behållare och dumpade bekämpningsredskap är problemavfall. Man har beräknat att det i utvecklingsländer och övergångsekonomier finns sammanlagt en halv miljon ton obehandlat bekämpningsmedelsavfall. Det här avfallet förstör vatten och jordmån och medför allvarliga hälsoproblem för människor både i städerna och på landsbygden.

Internationella avtal

Man försöker komma åt problemen med kemikalier genom flera internationella miljöavtal, vars implementering i utvecklingsländerna Finland stödjer. Baselkonventionen om internationella transporter och hantering av riskavfall förpliktar parterna att minska uppkomsten av farligt avfall och hantera avfallet så nära dess ursprung som möjligt. Rotterdamkonventionen om förfarandet för ett förhandsgodkännande av farliga kemikalier och bekämpningsmedel syftar till att effektivera kontrollen och förvaltningen av handeln med farliga medel och stärka det gemensamma ansvaret mellan exportörer och importörer av kemikalier. Stockholmskonventionen om långlivade organiska föreningar gäller i sin tur bekämpningsmedel och kemikalier som inte bryts ner i naturen utan ackumuleras i näringskedjorna. Målet med konventionen är ett globalt förbud mot tillverkning och användning av de här kemikalierna.

Problemavfallscentraler till arabländerna

Baselkonventionen förutsätter att det grundas regionala problemavfallscentraler i konventionens undertecknarländer. Idén med centralerna är att bistå regeringarna i genomförandet av avtalets åtaganden och att de ska fungera som forum för regionalt samarbete. Praktiska mål är utbildning, överföring av teknologi, upplysning samt olika projekt. Det finns sammanlagt fjorton centraler.

Arabländernas regionala problemavfallscentral ligger i Kairo och betjänar aderton länder i regionen. Finland bidrog åren 2005-2007 med en miljon euro till ett miljöprojekt som genomfördes inom ramen för centralen i Kairo. På det praktiska planet bedrevs projektet av miljömyndigheterna i länderna i regionen.

I insatserna under åren 2006–2009 ingår bland annat regionala och lokala seminarier för aktörer på olika nivåer, en kartläggning av lagstiftningsmetoder samt ökad information till allmänheten och reklam för centralen. Olika pilotprojekt spelar också en viktig roll, exempelvis skapandet av goda förfaranden för avfallshantering i regionens traditionella industrier.

Med tanke på centralens fortsatta verksamhet är det viktigt att länderna i regionen åtar sig att själva finansiera dess verksamhet. Den privata sektorn får en betydande roll i framtiden: den skulle kunna finansiera projekt som gynnar alla parter.

Centralens verksamhet har redan varit till nytta för Egyptens första problemavfallsanläggning för industrin, som byggdes i Alexandria och fick stöd av Finland. Anläggningen samarbetade med den regionala Baselcentralen bland annat i utveckling av utbildning.

5.2 Industrins miljöskydd

En viktig utmaning för en hållbar ekonomisk tillväxt i u-länderna gäller utvecklingen av renare produktionsmetoder. Särskilt sådana insatser bör stödjas, som samtidigt effektiverar produktionen och minskar utsläppen av avfall och föroreningar. Åtgärder av det här slaget betalar sig tillbaka, ofta på kort tid dessutom.

Även om industrialiseringen fortfarande är ganska liten i många u-länder kan utsläppen från enskilda industrier ändå vara mycket stora. Energi- och råvaruförbrukningen är också ofta ineffektiv. Det här beror på föråldrad och kraftigt nedsmutsande teknologi, bristfällig reningsteknik samt svag miljölagstiftning och -tillsyn. Människornas okunskap om industrins miljöverkningar och deras svaga påverkningsmöjligheter i miljöfrågor bidrar till att fördröja utvecklingen av industrins miljöskydd. Brister i arbetarskydd och företagshälsovård orsakar ofta allvarliga problem i arbetsmiljön.

Som sporrar för en renare produktion och miljöinvesteringar behövs en fungerande miljölagstiftning och -förvaltning, uppföljning av och information om miljöns tillstånd, teknologiöverföring, fostran och utbildning samt finansieringssystem och andra ekonomiska styrverktyg. Man kan hjälpa u-länder att få ut sina exportprodukter på marknaden genom att bistå företagen i att ta i bruk internationella miljösymbo-

FOTON-MATTI NUMMELIN

FOTON: MATTI NUMMELIN

ler och certifierade kontrollsystem för miljöärenden baserade på internationella standarder. Finland har stött en utveckling av industrins miljöskydd i Egypten, Nicaragua och Nepal.

Att minska industrins utsläpp i Egypten

Den snabba industrialiseringen i Egypten har medfört stora miljöproblem. Industrins miljöprojekt (Egyptian Pollution Abatement Project, EPAP) inleddes år 1997. Målet var att minska industrins miljöskadliga verkningar och skapa förutsättningar för en hållbar utveckling.

Med stöd av projektet har man stärkt landets miljöförvaltning och genomfört otaliga satsningar som har minskat industrins utsläpp. Man har också utbildat statstjänstemän, industriarbetare, journalister och företrädare för medborgarorganisationer. Ett av de viktigaste resultaten var att en miljöenhet för industrin inrättades vid Egyptens miljöverk EEAA och att industrin fick miljödirektiv.

Projektets första fas avslutades år 2004. Tillsammans med Världsbanken, Europeiska investeringsbanken och Egyptens regering stödjer Finland den andra fasen med målet att ytterligare minska industriutsläppen i utvalda problemregioner. Man ska också inrätta ett system för uppföljning och utvärdering av industrins miljöverkningar, införa ekonomiska sporrar för att minska industriutsläppen och utveckla Egyptens nationella system för miljökonsekvensbedömning. Finland bidrar med totalt 7,1 miljoner euro i projektets båda faser.

5.3 Energiproduktion och -förbrukning

Det är viktigt att stärka en hållbar energiekonomi i utvecklingsländerna. Fattigdomsbekämpningen förutsätter att man producerar energitjänster för en fattig befolkning och åstadkommer en hållbar ekonomisk utveckling.

Lösningar på energisektorn har en stor inverkan för användningen av naturresurser och för miljöns tillstånd. Energiproduktionen är den största enskilda källan till koldioxidutsläpp och därför har energianskaffningen och -förbrukningen också en direkt koppling till klimatförändringen. Energianskaffning och -förbrukning har betydande miljöverkningar också på det lokala planet till exempel genom nyttjandet av trä- och vattenresurser.

Finland deltog i att utforma Europeiska unionens gemensamma yttre energipolitik där ett av målen är att främja en hållbar energiproduktion och -förbrukning. I Finlands utvecklingssamarbetsprojekt på energisektorn betonas att energitjänsterna måste utsträckas till u-ländernas fattiga befolkning. Tyngdpunktsområden i Finlands samarbete är en utökad användning av förnybara energikällor, en högre energieffektivitet och större energisparande. Förnybar energi, i synnerhet bio-, sol- och vindenergi tillsammans med en utbyggnad av jordvärme ger lokalbefolkningen nya utkomstmöjligheter.

FOTOK: MARKKU NURMI

Ren energi till Centralamerika

Energibehovet i det folkrika Centralamerika växer ständigt. De flesta länder är beroende av olja, även om det finns rikligt med lokala källor för förnybar energi.

Målet för Finlands och Centralamerikas regionala energi- och miljöpartnerskapsprogram är att motverka klimatförändringen genom att man främjar användningen av förnybar energi och ren teknologi. Samtidigt stärker man samarbetet mellan länderna i regionen och ländernas ekonomiska utveckling. Särskilda satsningar görs på att förbättra de fattigaste människornas levnadsförhållanden. I projektet deltar åtta länder i Centralamerika: Belize, Costa Rica, El Salvador, Guatemala, Honduras, Nicaragua, Panama och Dominikanska republiken. Utöver Finland har också Österrike gått med i projektet.

Partnerskapsprojektet har hittills bidragit med stöd till närmare 120 satsningar i anknytning till utnyttjade av solenergi, vindkraft, jordvärme, småskalig vattenkraft och bioenergi. Några exempel är elektrifieringen av indianbyar med solenergi, en fabrik som tillverkar biodiesel och torkning av frukt med geotermisk energi, det vill säga energi från jordskorpan.

I projektet deltar myndigheter, men också en stor skara lokalinvånare, finländska universitet, forskningsinstitut, företag och medborgarorganisationer. Det räknas till de mest avancerade av partnerskapsprogrammen från toppmötet i Johannesburg, vilka syftar till att påskynda utvecklingen genom att föra samman aktörer från den offentliga och privata sektorn. Finland finansierar programmet med sammanlagt sju miljoner euro åren 2003-2009.

Vatten ger kraft i Honduras

Vattenkraftens andel i elproduktionen i Honduras har minskat kraftigt de senaste åren. Orsaken ligger till stor del i väderfenomenen El Niños och La Ninas inverkan på landets vattentillgångar. I dagens läge bygger över hälften av elproduktionen i Honduras på fossila bränslen. Små vattenkraftverk står för mindre än en procent av all elproduktion.

Ett minivattenkraftverk vid Rio Blanco i Honduras är Finlands första u-landsprojekt som minskar utsläppen av växthusgaser och är således ett projekt i enlighet med mekanismen för ren utveckling. Projekten i programmet administreras av utrikesministeriet och bereds av Finlands miljöcentral.

Vattenkraftverket ligger i vid floden Rio Blanco i landets nordvästra del. Vattenkraftverket producerar el för närområdets byar, som hittills inte har varit anslutna till det riksomfattande elnätet utan har producerat ström i huvudsak med dieselmaskiner. Projektet ger en modell för hur man kan bygga nya småskaliga vattenkraftverk genom att föra samman internationellt kunnande.

Vattenkraftverket på fem megawatt vid Rio Blanco ersätter en del av den med fossila bränslen producerade elen. Finska staten får utsläppsavdrag av växthusgaser för projektet, samtidigt som man stödjer en hållbar utveckling i Honduras.

FOTON: SOCIEDAD HIDROELÉCTICA RIO BLANCO S.A. DE S.V.

Mera information om ämnet

Utvecklingspolitik och -samarbete:

formin.finland.fi
global.finland.fi

Webbplatsen Klimatförändring och utveckling:

www.ilmastonmuutosjakehitys.fi

Informationspaket om klimatförändringen:

www.ilmasto.org

Klimatförändringskampanjen:

www.ilmastonmuutos.info

Meteorologiska institutet:

www.fmi.fi/tutkimus_ilmasto/ilmasto.html

Finlands miljöcentral och miljöministeriet:

www.miljo.fi

Läromedel:

www.tat.fi/ilmanmuutosta

EU:s klimatkampanj

http://ec.europa.eu/environment/climat/campaign

FN:s klimatpanel IPCC:

www.ipcc.ch

FN:s miljöprogram UNEP:

www.unep.org

Världsbanken:

www.worldbank.org/environment

Redaktör:

Sirpa Pietilä
Maininki PTC Oy

Layout:

Kari Lehkonen
Mainostoimisto KPL Oy

Pärmbild:

iStockphoto

Tryck:

Erweko Painotuote Oy, 2008

Utvecklingsinformation

PB 481
00023 Statsrådet
Telefon (09) 1605 6370
Fax (09) 1605 6375
Växel (09) 16005

Webben: formin.finland.fi/utvecklingspolitik och global.finland.fi
E-post: keoinfo@formin.fi

FORMIN.FINLAND.FI

ULKOASIAINMINISTERIÖ
UTRIKESMINISTERIET